

HALMAI TAMÁS

Az uralhatatlanság adománya

Kalász Márton *Német erdők felől* című verséről

HALMAI TAMÁS (1975) Pécs-Somogy

„egyetlen tanítás az ember mint ige szereztetés nem származás”
Hegedűs Gyöngyi: *Képi lélegeztetés* [33]

Bertók László 1984-ben megjelent kötete, az *Ágakból gyökér ars poetica* érvényű szonettel indul. A vers iróniát is lebegtető pátosza természetet, politikumot és alanyiságot boronál egybe bravúrosan: „Beszakadnak a lassú tölgyesek, / mint egy vezércikk, magányos a táj, / erdő mélyéről nézem az eget, / sorok között is süllyed a határ, // belátható lesz minden, ami fáj, / megírjuk a szép, régi verseket, / s míg a lap alján köröz a madár, / sírni vagy lőni egyaránt lehet, // de éjjel apróhirdetéseket, / csillagokat nyit fölénk a homály, / költemény lesz, hogy csodák nincsenek, / aki nem csügged, az hazatalál, // s hogy a temetőkapun is az áll, / nem fejeződött be, csak vége lett” (*Megírjuk a szép, régi verseket*). („Mint gyűrött gödör feneke a táj” – visszhangzik át a második sor szerkezetén *A szerelem sivataga* Pilinszkytól. A „szép, régi versek” melankolikus öniróniája pedig Petrit villantja elénk: „Mért nem lehettem régi költő? / Nem volna kérdés, hogy szeretlek-e” – *A szerelmi költészet nehézségeiről*.)

Míg Bertók a 4+4+4+2 soros tagoltsággal saját nagy szonettkorszakát előlegezi, Kalász Márton a petrarcai szerkezetet választja, ötös és hatodfeles jambusokkal, rímek nélkül. S nemcsak a forma: a trópusok játéka is – a hasonlatosság keretein belül – elüt. A *Megírjuk...* részint költészetén kívüli szövegtípusokat (vezércikk, apróhirdetés), részint a költői megszólalás eseményét (versek) vetíti a tájba. A „sorok” és a „lap alján” kitételek napilap politikai és kulturális rovatának mutatják a természeti panorámát; ez a látásmód a valóságot nyelvi természetű konstrukcióként fogalmazza meg, a világban nem dolgokat, hanem szavakat talál (avagy a világot a vezércikkbeszéd módjával *elfedett* zónának tünteti föl). Az ugyancsak egyetlen mondat alkotta *Német erdők felől* (*Szállás*, 1978) egyszerűbb és ősbibb képzetet terjeszt ki, amennyiben a (*vers*) *szereztetés* metaforát visszatéríti a szó szerinti jelentés tartományába, és mint erdőből elzsákmányolható vadat értelmezi a költészetet.

NÉMET ERDŐK FELŐL

A költészet nem zsákmány, amivel hazatérhetsz hetykén, s a havazásban ablakok nyílnak rád, fél városé, s te nyakad forgatod, hisz ezt akartad

s ha zsákmány is, nem úgy lóg fagyosan kétfelől válladról, vert öveden nem himbálnak zsíros vers-kakasok, sor-kakasnék, miket tűzhelyre dobhatsz

a vers nem oly gondúzás, mi után bor jár, háznép előtt zajos dicsekvés, s próbafofás szakácsné fenekén

a vers kétes szerzés, lopod haza ködmön alatt, s mihelyt mindenki alszik, kirakod, töprengsz, mi válnék belőle.

A „felől” névutó többértelműsége máris költészetet föliratoz a költemény fölé. A kézenfekvő olvasat (*honnan?* kérdésre felelő helyhatározóról van szó) mellett, amelyet a szöveg maga is megtámogat, két további jelentéslehetőség is átsejlik a kifejezésen: (1) német erdők felől érdeklődni; (2) illetve a szleng síkján (vö. „felőlem!”): a német erdők „felől” történhet ez vagy az, őket nem érdekli. Azaz a földrajzi nézőpont kiegészíthető a tájék egyszerre vonzó és közönyösen öntörvényű voltával. A helyhatározói értelmezés is tovább bontható: hiszen nemcsak a megszólított (és a *szereztetés*) érkezik a „német erdők felől”, de a költészetéről való efféle gondolkodás maga, valamint az e gondolatok ilyen poétikai elővezetése is származhat a címben jelzett térség mintáiból. Rímtelenül, de ritmust és gondolatrítmust is érvényesítve tesz kísérletet a mű a költészet meghatározására – négy strofikus lépésben. Az első definíció még a *mi nem* elvét követi („A költészet nem zsákmány...”), s az érzékítés jegyében egy téli város kontextusát rajzolja a jelenet köré. (A hármas betűrím leheletes szépségét-hűvösségét

is érdemes kiemelni: „hazatérhetsz hetykén, s a havazásban”). A második versszak megengedőbb hanghordozása („s ha zsákmány is...”) a kizárás műveletét folytatja („nem úgy lóg fagyosan...”), a jelenetést beltérbe irányítva. A konyhai miliót vázolja tovább a harmadik szakasz, ugyancsak tagadó formában: „a vers nem oly gondúzás...” (Történeti olvasati érdekesség, hogy a „próba fogás a szakácsné fenekén” sor eredetileg egyszerűen csak az elutasító-kizáró definíciós logikai sorba illeszkedett, a kétezrhúszas években – a #metoo korszellemének jóvoltából – azonban már szemléleti okokból is az eltávolítani érdemes gesztusok közé tartozik.)

A folytonosan pontosított bizonytalanságok után (a rejtelmesség és útkeresés toposzaként is olvasható erdőől mintegy távolodva) a záró terzina ér csak el az állító-kijelentő kategorizálásig: a Kalásztól sokat idézett „kétes szerzés” megfogalmazás egyrészt pontosan illik a vers allegorikus képszerződésébe (német erdőben szerzett/elejtett zsákmány), másfelől – a szerzés mint ’művészi alkotás, teremtés, létrehozás’ jelentésirány folytán – a költemények, poétikák bizonytalan eredetére is vonatkozik. (Ne mulasszuk el meggondolni, hogy *erdő* szavunk etimológiája épp az *ered* [’sarjad’], *eredő* előzményekre vezethető vissza!) Nem hagyva homályban a „kétes” jelző értelmének homályosságát – minthogy ez a szó ’kétséges, bizonytalan, rejtett’ jelentéstartalmat is hordozhat (nem tudom pontosan, honnan származnak szavaim, verssoraim), de a ’gyanús, törvényen kívüli’ közlés is kiérthető belőle. (Utóbbi esetben az idegen nyelvi-irodalmi hatást – mint egy esetleges, törzsökös autenticitást veszélyeztető inspirációt – illeti a kétely, s Kalász esetében a kettős nyelvi identitás otthonkeresésé-

nek nehézségeire is utalhat. Sejtetve azt is: *mások* – kritikusok, olvasók – tanácsstalansága is összegződhet a kétség e vélelmében.)

A kosztümös filmeket idéző cselekményvonal végső soron nem epikai jellegű kölcsönöz a versnek: nem, hiszen egyrészt a metaforikus célzat kezdettől világosnak tetszik; másrészt a(z ön)megszólító retorika a líraiság fokozásával jár; harmadrészt a zárlat meditatív-kontemplatív konklúziója („kirkod, töprengsz, mi válnék belőle”) a gondolati líra világába billenti át a versbeszédet. Ami nem meglepő: intellektuális töltet nélkül aligha férközhetne ennyire közel a szöveg a *nemtudás* belátásáig, a titokzatos eredet és a titkokat ígérő eredmény kettős élményéig.

•

A *zérópont múzsája* című versben (*Tört mi*, 1993) olvassuk majd: „a zérópont múzsája lefelé jön / a vers fagyos fehér / burkában ránk sötétedik a szív / zord, mint úri láda mélyén vadak feje”. A sci-fik és horrorok zsánerei kereszteződésének tetsző kép egzisztencialista árnyalatokat von a kalászi poétikába. „Én volnék a mező lilioma, / de szőnöm, fonnom – hány alakzaton / nem munkálkodnám?” – teszi föl később a kérdést *A költészetéről* című szöveg (*Más esték, más rurália*, 2004); s a bibliai Salamonig visszavetülő virágszimbólika a spirituális szelídség értéktartományát nyitja meg. Látni való: Kalász ars poeticái több irányból közelítenek a vers mibenlétéhez. A *Német erdők felől* a középkori jelenetezés egyszerre történelmi és mesei hangulatával teszi ezt, amelyhez a bizonytalanság nyitottsága, az *uralhatatlanság adománya* („töprengsz, mi válnék belőle”) is hozzátartozik.

